

BO'LAJAK O'QITUVCHILARDA MILLIY DUNYOQARASHNI XALQ PEDAGOGIKASI ASOSIDA TAKOMILLASHTIRISH METODIKASI

*Hakimova To'ybonu Nusrat qizi,
Osiyo xalqaro universiteti magistri, Buxoro shahri*

Annotatsiya: Maqolada milliy va diniy qadriyatlarimiz, ularning mazmun-mohiyati, asrab-avaylash, dunyo ilm-fani va madaniyati rivojiga ulkan hissa qo'shgan ajdodlarimizning bebaho merosini o'rganishning ahamiyati, uning asosida yoshlarni komil inson etib tarbiyalash jamiyatda barqaror ijtimoiy-ma'naviy muhitni ta'minlashning muhim shartlaridan biri ekanligi haqida so'z boradi.

Kalit so'zlar: milliy va diniy qadriyatlar, islom sivilizatsiyasi, inson kamoloti, hadisnavis olimlar, hadis namunalari, buyuk allomalar, ma'naviy meros, sharqona ta'lim va tarbiya

Ming yillik madaniyatimiz tarixida xalqimiz badiiy tafakkurining mahsuli sifatida yuzaga kelgan nafis so'z sa'nati durdonalari behisobdir. "Ta'lim to'g'risida" gi qonunda yosh avlodni ma'naviy, jismoniy barkamol qilib tarbiyalashda qadimiy, milliy qadriyatlarning o'rni alohida ta'kidlangan. Bu qadriyatlarning tarkibi qismi bo'lgan dostonlar yoshlarga insoniy fazilatlarini singdirishda, ularni omil inson qilib tarbiyalashda katta ahamiyatga ega.

Jamiyatda ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanish yuz berayotgan davrda, ilmiy-texnikaviy taraqqiyot kasbiy mahoratni oshirish va yoshlarni ilm-fan, ishlab chiqarish hamda texnikadagi taraqqiyot talablariga mos tarzda kuchaytirish, jumladan, xalq pedagogikasi o'quv predmeti mavzularini o'qitishda mediata'lim texnologiyalaridan foydalanish orqali ta'lim oluvchida bilim va ko'nikmalarni shakllantirish bilan raqobatbardosh mutaxassislar tayyorlashga erishish mumkin.

Bugungi kunda, ta'lim oluvchi ta'lim markazida bo'lgan an'anaviy o'qitish usullari, an'anaviy o'qitish shakllaridan voz kechmagan holda, ularning kamchiliklarini bartaraf etish va barcha afzalliklarini o'zida saqlab qolish va uni to'ldirish imkonini beruvchi noan'anaviy o'qitish usullari asosida o'qitish texnologiyasini amalga oshirish maqsadga muvofiq. O'zbek xalq og'zaki ijodida dostonlar avlodlar dunyoqarashi va pedagogika olamining ko'zgusi bo'lib, komil insonni tarbiyalashda o'ziga xos bebaho qadriyatlardan biri hisoblanadi. Zero xalq dostonlari qahramonlarining sarguzashlari, ularning qiyinchiliklarini yengib, har jihatdan chiniqib borishi har bir yosh uchun iboratdir.

Bo'lajak o'qituvchilarning milliy dunyoqarashini takomillashtirish modelini ishlab chiqishda, milliy dunyoqarashni rivojini pedagogik imkoniyatlarini aniqlash, bo'lajak o'qituvchilarda kasbiy bilim, ko'nikma va malakalarni shakllantirish, bo'lajak o'qituvchilarni milliy manbalarni o'rganishga jalb etish, bo'lajak o'qituvchilarni o'quvchilarga milliy-axloqiy tarbiya berishga o'rgatish madaniyatini shakllantirish, bo'lajak o'qituvchilarni milliy dunyoqarashini takomillashtirish yuzasidan olingan natijalarning samaradorlik darajasini tajriba-sinov ishlari asosida aniqlash, milliy dunyoqarashini takomillashtirish yuzasidan tegishli xulosa va tavsiyalar ishlab chiqish kabi vazifalar belgilab olingan holda ilmiy izlanishlar olib borildi.

Bo'lajak o'qituvchilarni milliy dunyoqarashini takomillashtirish mazmuni, uning (Xalq pedagogikasi fani misolida) metodlari, vositalari yordamida, milliy dunyoqarashini takomillashtirishning asosiy shakllari qo'llanildi.

Xalq pedagogikasi o'zbek xalqining o'zligini, tilini, urf-odatlarini, qadriyatlarni an'analarni ifodalab beruvchi ko'zgudir. Xalq donishmandligi ruhi bilan sug'orilgan dostonlarni chuqur va atroflicha o'rganish esa yosh avlodning ma'naviy kamolotini yuksaltirishga xizmat qiladi. Shu sababli, xalq pedagogikasi asosida bo'lajak o'qituvchilarda milliy dunyoqarashni takomillashtirishda ayniqsa xalq og'zaki ijodidan keng foydalanish muhim.

Markaziy Osiyoda yashab, ijod qilgan qomusiy olimlar, buyuk ajdodlarimiz, XIX asr va XX asr mutafakkirlari va pedagoglarining ta'lim-tarbiya xususida aytgan nazariy fikrlari, pedagogik nazariyalari hozirgi kunda ham o'z ahamiyatini yo'qotgani yo'q. Zamonaviy pedagogikada ulardan foydalanish o'z samarasini beradi. Yuqorida oilada bola tarbiyasi yuzasidan berilgan nasihatlardan hozirgi tarbiyachilar o'z tajribalarida foydalansalar va bugungi yangi ilmiy qarashlar bilan bog'lab yondashsalar, shak-shubhasiz yaxshi natija olish mumkin. Demak, oilada inson tarbiyasi, uning hayotda o'z o'rnini aniqlashi, shaxsni yashashga o'rgatish jamiyat faoliyatining muhim sohalaridan bo'lib kelgan. Tarbiyaning ijtimoiy vazifasi shaxsni biror bir faoliyatga o'rgatishdan iborat. Tarbiyaning umumiy yo'nalishlari qadim zamonda vujudga kelgan va rivojlangan. Tarbiyaning umumiy tamoyillar asosida olib borilishi o'ziga xos xarakterga ega. Shunday ekan, ota-onalar ham butun davlatimiz bilan birgalikda oilada farzandlarini tarbiyalashda milliy qadriyatlarimiz tarbiya jarayonida samaradorlik omili ekanligini anglab, uni yangi shakl va metodlar bilan bog'lab qo'llasalar, farzandlar qalbi,

psixologiyasidagi tushunchalarni hozirgi davr tushunchalari bilan hamohang bog'lab borsalar, ayni muddao bo'ladi.

O'zbek xalqi o'zining ta'lim-tarbiyaga oid ulkan ma'naviy merosini yaratib, insoniyatning ko'plab avlodlarini insonparvarlik, mehr-oqibat, mehnatsevarlik, mardlik, odoblik kabi umuminsoniy qadriyatlar va yaxshi fazilatlar ruhida tarbiyalab kelmoqda. Ayniqsa, xalq tomonidan yaratilgan qomusiy ahamiyatga ega bo'lgan «Pandnoma»lar, xalq og'zaki ijodining turli janrlarida yaratilgan, xalqimiz yuragiga yaqin bo'lgan buyuk allomalar Abu Rayhon Beruniy, Al-Farobiy, Abu Ali ibn Sino, Imom al-Buxoriy, At-Termiziy, Amir Temur, Yusuf Xos Hojib, Alisher Navoiy, Bahovuddin Naqshband, Zahiriddin Muhammad Bobur, Mirzo Ulug'bek, Sa'diy, Ahmad Yugnakiy, Ahmad Yassaviy, Ahmad Donish, Mahmudxo'ja Behbudiy, Abdulla Avloniy kabi o'nlab buyuk shoir va mutafakkirlar qoldirgan nodir va durdona asarlarida ko'p e'tibor berilayapti. Bu mutafakkirlarning, maktab va oilada bolani xushxulq, axloqiy va har tomonlama kamol topgan qilib tarbiyalash haqidagi qarashlari o'ziga xosligi bilan ajralib turadi. Ular yoshlarni mehnatsevarlik ruhida tarbiyalashga, ilmni puxta egallashlariga alohida e'tibor bilan qarab, mehnat bilan topilgan boylik baxt keltirishini, ilmi kishi xor bo'lmasligini aytib o'tadilar. Buyuk mutafakkirlar o'zlarining ijodlarida o'quvchi-yoshlarni odobli bo'lishga, halol mehnat qilishga, ota-onaga mehribon bo'lishga, halol mehnat bilan yashashga da'vat etadilar. Abu Ali ibn Sino o'zining pedagogik qarashlarida jamoadan, jamiyatdan ajralib tarbiya topgan bolaning baxtsiz bo'lib qolishi, inson oilada dunyoga kelgani bilan jamiyatga aloqadordirligini ta'kidlaydi. Al-Farobiy fikricha: «Insonning va jamiyatning g'alabaga erishuvi, yaxshilikni qo'lga kiritishi, axloqiy va aqliy yo'nalishga erishuvi inson va jamoaning o'z qo'lidadir». Tabiiy boshlang'ich tarbiya ta'siri ostida kamol topib, insonga aylanishgina kifoya qilmaydi, chunki u inson bo'lib, insoniy kamolotga erishuvi uchun so'zlash qobiliyati va kasb-hunarga muhtojdir. Milliy maktablarimizda ta'lim-tarbiya olayotgan o'quvchilarni yuqorida ko'rsatilganlardek qilib tarbiyalash uchun avlod-ajdodlarimiz yaratgan boy ilmiy-madaniy merosimizni keng va har tomonlama o'rganishimiz, tarbiyaviy soatlar o'tish jarayonida maktab o'quvchilarini ulardan bahramand etishimiz lozim. Jadal sur'atlar bilan o'sib borayotgan fan va texnika talablari, ta'lim tizimidagi islohatlar raqobatbardosh kadrlar tayyorlash, shaxsni rivojlantirish, uning ma'lumot olish istaklarini qondirishga bo'lgan jamiyat ehtiyojlari hamda o'qitish uslublari o'rtasida ziddiyatlar tug'ilishiga olib keldi.

Biz taklif etayotgan mediata'lim – talabalar tomonidan ommaviy kommunikatsiya qonuniyatlari – matbuot, televideniya, radio, video, kino, internet axborotlarini olish, tahlil etish va bilim olishni axborotlashtirilgan ta'lim muhitini tashkil etishga asoslanadi. Bunda, elektron o'quv kontent asosida zamonaviy axborot-kommunikatsiya texnologiyalari orqali texnologik o'qitish uslublari yordamida ta'lim jarayonini tashkil etish kerak.

Xalq pedagogikasi o'quv predmeti mavzularini mediata'lim metodlari va zamonaviy ta'lim texnologiyalari yordamida ta'lim mazmunini, nazariy va amaliy topshiriqlarni mustaqil o'rganishi, hamda bajarishini ta'minlash maqsadida mustaqil o'rganishga undashning to'rt bosqichli metodini qo'lladik

1-bosqich. Tushuntirish/tinglash. O'qituvchi mashg'ulot mavzusining maqsadlarini belgilaydi. U berilgan mavzu nihoyasida ta'lim oluvchilar egallashi kerak bo'lgan bilim va malakani aniqlab beradi. Olinadigan bilim va malakaning ahamiyatini tushuntiradi, ya'ni mazkur bilim va malakaning kelajakda qanday holatlarda ishlatilishi mumkinligi to'g'risida ma'lumot beradi. O'qituvchi ularga erishgan natijalari olgan bilimlari va malakalari to'g'risida eslatib turadi. Tanishib chiqishi kerak bo'lgan mavzular bo'yicha kirish ma'ruzalarini o'qiydi.

2-bosqich. Namoyish etish/kuzatish. O'qituvchi berilgan topshiriqni bajarish uchun kerak bo'ladigan bosqichlarni tushuntiradi va ularni nomlash barobarida o'z hatti-harakatlari bilan namoyish etadi (ko'rsatadi). Ta'lim oluvchilardan diqqat bilan kuzatib turish so'raladi. Namoyish qilish orqali ko'proq ma'lumot beriladi. Murakkabroq mavzularni yoritishda, ta'lim oluvchilardan har bir bosqich nomi va berilayotgan ma'lumotni yozib borish so'raladi.

3-bosqich. Tuzatish/imitatsiya (o'xshatish). O'qituvchi ta'lim oluvchilarning takrorlashlarini ehtiyotlik bilan tuzatib boradi. Ta'lim oluvchilar bajarayotgan harakatlarini imkon qadar o'xshatgan holda takrorlashga urinadilar. Ular bajarayotgan harakatlarni tushuntirib, har bir bosqich nomini ovoq chiqarib aytib boradilar. Ushbu bosqichdagi monitoring ishi o'qituvchiga yuklanadi.

4-bosqich. Baholash /amalda qo'llash. Ta'lim oluvchilar olgan bilim va malakalarini turli ish holatlariga qo'llab ko'radilar. O'qituvchi natijalarni baholab boradi: u malaka darajasini aniqlaydi, ta'lim jarayoni progressini e'lon qiladi va yaxshilash kerak bo'lgan momentlarni tushuntiradi. Amalda bajarish darajalari o'qituvchi tomonidan baholanadi

Yuqorida ta'riflangan to'rtta bosqich sodda malakaviy bilimlarni egallash uchun hisoblanadi, lekin o'qituvchilar undan murakkab bilimlarni berishda ham foydalanadilar. Ular murakkab amaliy

mavzularni odatda soatlab cho'ziladigan ma'ruzalar yordamida tushuntiradilar. Ta'lim oluvchilar amaliy mashg'ulotlarga kirishishdan oldin haddan tashqari ko'p nazariya bilan tanishishga majbur bo'ladilar.

O'qituvchi o'z strategiyalarini uning nazariy asoslari bilan tanishishlari zarurligini tushuntiradilar. Bu fikr amaliy topshiriqlarning boshlang'ich bosqichlarini bajarish uchun kerak bo'ladigan negiz bilimni egallash uchun to'g'ri. Biroq ko'p hollarda "negiz bilim" o'qituvchilar xayolida "juda ko'p nazariya" degani bo'lib chiqmoqda. Ular ta'lim oluvchilarning bo'lg'usi ta'lim jarayonlarida kerak bo'ladigan murakkab nazariy bilimlarni berishdan inson miyasi ular berayotgan barcha nazariyani o'ziga sig'dira olmasligini esdan chiqarib qo'yishadi. Biz o'z miyamizda bizga hozirda kerakli bo'lgan yoki bizda katta taassurot qoldirgan ma'lumotlarnigina saqlab qolamiz. O'qituvchilar o'zlari ham avval foydalanmagan yangi ma'lumotlarni keyingi haftada bo'lib o'tadigan mashg'ulot paytigacha yodda tutishlari oson emas. Biroq aynan shunday ma'lumotlarni ular o'z talabalari doimo yodda tutishlarini talab etadilar[22].

Pedagogik fasilitatsiyada talabalarga ijobiy ta'sir etib, guruhda ijobiy muhitni hosil qilish, ta'lim-oluvchilarni o'z kuchlariga ishonishlariga erishish va mustaqil faoliyatlarida ularni qo'llab quvvatlashdir. Bunda, talabalar o'quv materiallarini mustaqil mediata'lim texnologiyalari yordamida izlab topadilar, birgalikda kichik guruhlarda va individual ravishda o'zlashtiradilar.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Дилова Н.Ф. (2018). Буюк аждоқларимизнинг таълимотларида мужассамлашган уқитувчи билан уқувчилар ҳамкорлигининг педагогик хусусиятлари. *Замонавий таълим*. №3, 63-68 б.
2. Дилова Н.Г. (2013). Требования к учителю по организации сотрудничества учащихся начальных классов в учебном процессе. *Актуальные проблемы современной науки*. № 4 (72). С. 55-57.
3. Dilova N.G. (2017). Opportunities of Pupils' Complex Development on the Bases of Modernization the Content of Primary Education. *Eastern European Scientific Journal*. No. 1, pp. 1-4.